

# Nové pašie

New Passions

## Michal Babiak

---

### Kontakt / Contact

doc. PhDr. Michal Babiak, CSc., Katedra estetiky, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Gondova 2, 811 02 Bratislava, Slovenská republika  
e-mail: [michal.babiak@uniba.sk](mailto:michal.babiak@uniba.sk)

### Acknowledgment

Text je súčasťou výstupu riešenia projektu VEGA 1/0456/22 *Kontext slovenského umenia a estetiky*.

ORCID  <https://orcid.org/0000-0002-4130-2262>

### Ako citovať / How to cite

Babiak, M. (2022). Nové pašie. *Etnologické rozpravy*, 29(2), 91-94.

---

**Juraj Hamar a kolektív:** *Pašie. Príbeh o človeku a zemi* [scénická freska]. Divadlo Slovenského ľudového umeleckého kolektívu, Bratislava – Rusovce, Slovenská republika, 2022.

Slovo pašie je v slovenčine pomnožné podstatné meno – nemá jednotné číslo, neexistuje nejaká „pašia“, z čoho by sa následne dalo odvodiť množné číslo: pašie. Škoda. Lebo len v tom prípade by sme precíznejšie reflektovali najnovšiu „scénickú fresku“ SĽUKU-u (ako ju tvorcovia žánrovo pomenovali), ktorá má presne tento názov *Pašie*. Lebo de facto v tomto umelecky pôsobivom, vzrušujúcom a k úvahám podnecujúcom diele ide o konfrontáciu dvoch pašii: tých, nazvime ich zatiaľ sakrálnych, ktoré vnímame v ich zrejme základnom význame ako správu evanjelistov o prenasledovaní, umučení, zavraždení, smrti a zmŕtvychvstaní Ježiša Krista a na druhej strane pašii – znova, podmiennečne označených ako – profánnych, ktorým pašiový rozmer dávame na základe hlbokého, odovzdaného vzťahu človeka k prírode a zemi. Kresťanské pašie verzus prírodné, prvotné, archetypálne atď.

Táto konfrontácia „sakrálnych“ a „profánnych“ pašii v námete a následne aj v scenári a dramaturgii Juraja Hamara vytvorila podnetné napätie na umelecké stvárnenie otázky: čo je z prvkov, ktoré sa objavujú v biblickom veľkonočnom príbehu otvoreným priesto-

rom pre referencie na staršie impulzy z ľudovej, tradičnej, zdedenej kultúry, ktoré v sebe nesieme nielen ako folklórne obradové rituály, ale dokonca vnímame aj ako akúsi prastarú archetypálnu vrstvu, ktorá v nás rezonuje pri úvahách, či dokonca iba precitovaní striedania ročných období, úvahách či precitovania pocitu svetla a tmy v prírode, života a smrti v prirodzenom prostredí človeka a následnom premietnutí do jeho rodinnej (sociálnej sféry), či dokonca vlastného „ja“? Existujú isté styčné body? Existuje priestor presahu, v ktorom to prastaré, prirodzené, prvotné sa kryje s novším, kultúrnym, kresťanským – zapísaným v „dobrych zvestiach“?

Každý etnológ, kultúrny antropológ či historik kultúry by v tomto prípade jednoznačne kladne odpovedal, že kultúra človeka je už raz taká, že staršie kultúrne prejavy sú ako palimpsesty, pôvodné texty, správy, javy, ktoré „presvitajú, presakujú“ do novších vrstiev, do novších prejavov, novozaložených tradícií.

No fascinácia touto metódou konfrontácie prirodzených a kresťanských paší a objavovanie ich spoločných znakov, podobností a rozdielov nie je Hamarovým konečným cieľom – je to iba polovica tézy; v konečnom dôsledku jeho zaujíma, provokuje a vzrušuje, do akej miery sa jednotlivé svetlé a temné stránky týchto dvoch paší premietajú do súčasného života človeka – do príbehov jeho životného sveta, jeho pocitovosti, jeho skúseností, slovom, jeho problémov. Sú prírodné a biblické pašie živým materiálom, obrazom, adresovaným aj nám, ľuďom „tu a teraz“, metaforou, obrazom, shakesparovským zrkadlom, v ktorom sa nám objavujú, ukazujú zlé veci vo svojej škaredosti a dobré vo svojej kráse?

Hamar a následne aj jeho tvorivý tím na čele s kreatívnou, poeticky a myšlienkovu disponovanou režisérkou Alenou Weisel Lelkovou nám v slukárskych *Pašiách* ukazujú, že áno. K tomuto tvorivému prepojeniu výrazne pomáha aj štylizovaná výtvarná zložka inscenácie (scéna a kostýmy: Eva Jiřikovská), v ktorej sa prelínajú prvky folklórnej inšpirácie so štylizovanou rovinou, čím sa celkový prejav oslobodzuje od dokumentárnosti a vytvára sa priestor k nadčasovosti a istej rovine, ktorá smeruje k navodeniu na univerzálne nazeranie. Rovnako aj hudba Stana Palúcha a choreografie Libuše Bachratej, Jána Blaha, Laca Cmoreja a Stanislava Marišlera poskytujú priestor úvahám, kde končí a kde začína to „naše“, respektíve, čím sme my súčasťou všeludského kultúrneho celku a čo z kultúry ľudstva sa zrkadlí aj v našich tradíciách.

Už v prológu sa otvára jedna z páľčivých tém zo spoločného priestoru dvoch paší a životného sveta dnešného človeka: zlo. Dramaturgicky silným momentom je fakt, že namiesto prvotne očakávaného staršieho predobrazu z profánnych a sakrálnych paší (to, k čomu sa bude niečo prirovnávať) divák najprv vidí to, čo je prirovnávané: tri podoby zla zo súčasného životného sveta – šikanu, partnerské a ľudské odcudzovanie a napokon xenofóbiu. Až po tomto dramaticky strhujúcom tanečnom obraze sa dostávame k obrazom o zle, ktoré nachádzame v dvoch evanjeliách: *Morena* a *Dedko* v ľudovej kultúre musia byť spálení, aby sa do prírody prinavrátila doba svetla (obraz *Zima*), Judáš musí byť spálený, aby bolo potrestané mravné zlo zrady (obraz *Judáš*). Aj v konfrontácii obrazov *Zima* a *Judáš* nachádzame veľmi zaujímavé rozdiely medzi dvoma evanjeliami, o ktorej bola reč vyššie: kým v biblickom evanjeliu nachádzame svedectvo, že Kristov zradca Judáš sa pod tlakom výčitiek svedomia nakoniec obesil, v niektorých zachovaných obradoch na Slovensku (profánne pašie) sa na Bielu sobotu Judáš páli! Ako keby tej staršej archetypálnej rovine nazerania na vec nestačil trest v podobe smrti obesením, ktorý

nachádzame u evanjelistu Matúša, alebo ako keby sa táto prvotná, prírodná kultúrna vrstva nestotožňovala s názorom, že smrť obesením je správnu formou konca, hoci to potrebuje rámcovať známou podobou, ustáleným, „primeraným“ vlastným spôsobom – rituálnym spaľovaním, rituálnou očistou ohňom.

Ďalšie časti scénickej fresky *Pašie*, ako sú *Večera*, *Súd*, *Cesta* a *Matka*, námetovo vychádzajú z novozákonných textov, respektíve kresťanského kontextu. Biblické témy a otázky, ktoré nastoľujú, sú konfrontované s naším aktuálnym svetom, s našimi aktuálnymi otázkami, problémami – neraz aj frustráciami; do akej miery naša rodina, naša obec, naše spoločenstvo je priestorom aj nášho osobného, individuálneho naplnenia a do akej miery je to aj priestor tieňa, tmy, v ktorom sa skrýva zrada, slabosť, zlyhanie? Kto je sudcom? Kto súdi? Sudca alebo dav? Kto má právo umývať si ruky a nahovárať si, že s týmto súdom ja nemám nič spoločné? A keď si sudca umyje ruky a zodpovednosť prehodí na stranu verejnosti, môže si povedať, že „skutok sa nestal“? Koľkokrát sme si povedali, že náš kríž je ťažší než Kristov? A koľkokrát sme si povedali, že naša „trnistá cesta“ je daňou za naše rozhodnutie ísť „cestou ducha“? Na konci jednej „cesty ducha“, vo vyššej sfére ducha, vyššej sfére umenia, kultúry, cirkvi atď. sa vytvorila jedna z najväčších stredovekých sekvencií, neskôr hymien, *Stabat mater dolorosa*, ktorá si našla ľudovú odpoveď v rozličných podobách. Jedna z nich, rusínska veľkonočná pieseň *Stradal'na mati* suggestívnym spôsobom zaznieva aj v slukárskych *Pašiách*: utrpenie matky, jej bolesť a žiaľ za mŕtvym synom nachádza početné referencie aj v súčasnom kontexte; vojnový konflikt, ktorý sa odohráva blízko našich hraníc, je azda najrovnejšou, najpriamejšou cestou k týmto referenciám.

Obrazy *Jar* a *Máj* sú záverečným veľkým finále tejto fresky. Ako svetlo cez tmu, cez trnie ku hviezdám, per aspera ad astra, sa rodí viera. Viera v nový životný cyklus, znovuzrodenie prírody, nový vzkriesený Dionýzos, nový vzkriesený Ježiš Kristus; Cora znova príde z podsvetia svojho manžela Hádesa navštíviť svoju matku Demetru. Viera v život – ako keby odkazom oboch paší pre súčasného človeka bolo aj vizuálne riešenie, ktoré ponúkajú slukárski tvorcovia, je na línii tohto ideového odkazu: trňová koruna, pevne zovretá v ruke je referenciou na vavrínový veniec – k vavrínu života sa dostávame cez trňovú korunu smrti. A nad všetkým zlom víťazí dobro, nad tmou svetlo, nad smrťou život. Ako keby sa aj slukárske *Pašie* odvolávali na záver Hölderlinovho *Hyperiona* a na jeho poznanie neustálej dynamiky života, dialektických protikladov, nad ktorými však vždy víťazí život: „Protiklady sveta sú ako roztržka milencov. Uprostred sporov kľúči zmierenie a všetko, čo život rozdelil, sa opätovne stretáva. Tepny sa v srdci rozvetvujú a znova stretávajú a Všetko je jediný večný, horiaci život“ (Hölderlin, 1988: 286). *Pašiové* časti *Jar* a *Máj* vychádzajú z kontextu profánnych paší – sú oslavou života v prostredí prírodného slávenia; oslavujú zem, v ktorej má pôvod život – povedané slovami bulletinu „odomykajú zem a vítajú jar.“ V tomto akte je niečo hlboké, silné, kultúrne pradávne, niečo, čo sa nerodí z pocitu katarzie ducha, ale z katarzie hmoty, z kozmického obcovania človeka s prírodou – až po očiste hmoty môže prísť na rad duch, metafyzika po fyzike, telo a následne duša. Ako keby aj v slukárskych *Pašiách* rezonovalo niečo z Orffovho triumfu jari v *Carminе Burane*, alebo možno ešte viac – v Stravinského *Svätení jari*. Aj v tomto baletе sa v prvej časti oslavuje zbožňovanie zeme: aj tu je zem prvotná, ktorá si zasluhuje obdiv, úctu, rešpekt, postoj zbožňovania; až následne prichádza obrad obetovania panny – obrad, ktorým si vytvárame vzťah voči božstvu. Záverečný obraz *Máj* je oslavou piesne,

tanca, hry, komunikácie, obcovania. Akoby referencia tohto obrazu nachádzala svoj základ v Muchovom obraze *Apoteóza z dejín Slovanstva* z jeho *Slovanskej epeje*: stretávame sa všetci – nie pod lipou, ale pod májom, nie Slovania, ale ľud a neoslavujeme dejiny Slovanstva, ale život ľudstva. No všetka radosť zo vzájomnej prítomnosti, že sme, že sme tu, na jednom mieste a slávime našu posvätnosť, našu sakrálnosť – s rovnakou dávkou pátosu i detskej hravej naivity – je totožná. Roztancovaná mladá žena zo záveru *Pašii* je príslubom života, je obrazom lásky, z ktorej sa zrodí nový život, je obrazom krásy, z ktorej sa zrodí nová viera, nový svet.

Sľukárske *Pašie* tak otvárajú bránu k úvahe, že z pašii prírody a z kresťanských pašii sa nevyhnutne musíme dostať do bodu, k novým pašiam, v ktorých vyznávame akúsi ich syntézu v podobe potreby slávenia večného prinavracania sa, dávaniu sľubu, k nášmu krédu o víťazstve života nad smrťou.

## Referencie

**Hamar, J. a kol.** (2022). *Pašie. Príbeh o človeku a zemi* [scénická freska]. Divadlo Slovenského ľudového umeleckého kolektívu, Bratislava – Rusovce, Slovenská republika. <http://www.sluk.sk/sk/sluk/repertoar/pasie/>

**Hölderlin, F.** (1988). *Hyperion aneb eremita v Řecku*. Praha: Odeon.